

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟΝ ΚΟΥΚΟ ΣΥΚΙΑΣ, Ν. ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Η δεύτερη ανασκαφική περίοδος στη θέση «Κούκος» Συκιάς, έγινε τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο 1988. Η ανασκαφή γίνεται με τη συνεργασία της ΙΣΤ' Εφορείας Αρχαιοτήτων και του Πανεπιστημίου της Τασμανίας, Αυστραλίας¹.

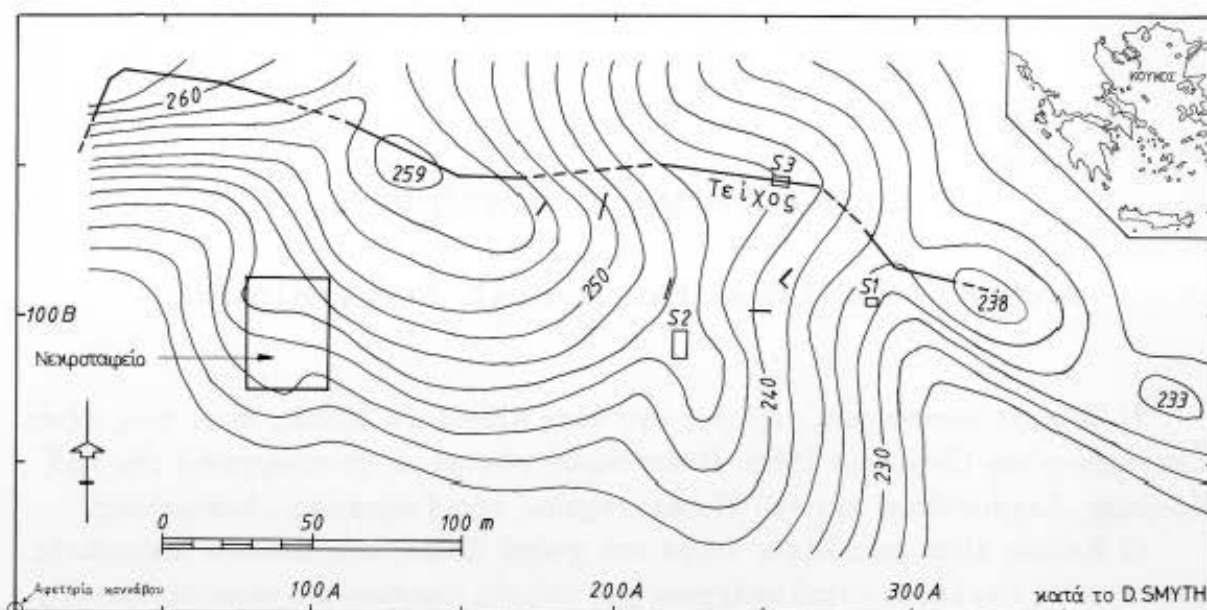
Ο Κούκος είναι ένας λόφος κοντά στο χωριό Συκιά, στη Σιθωνία Χαλκιδικής. Στην κορυφή του λόφου αυτού υπάρχουν ίχνη τείχους, οικισμού και νεκροταφείου (Σχ. 1).

ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ

Το τείχος προχωράει σε όλο το μήκος της βόρειας πλευράς της κορυφής και λίγο στη δυτική. Η τομή S3 (Σχ. 1) έγινε κατά μήκος του τείχους σ' ένα μέρος που ήταν ελεύθερο από την άγρια βλάστηση. Οι εργασίες στην εξωτερική παρειά και στην επιφάνεια του τείχους περιορίστηκαν στον καθαρισμό, ενώ η κύρια έρευνα έγινε στην εσωτερική, νότια πλευρά. Εδώ βρέθηκαν δύο στρώματα. Το επάνω, αποτελούμενο από πεσμένες πέτρες, περιλάμβανε όστρακα της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, αλλά και τρία κομμάτια από μαγειρικά σκεύη μεταγενέστερης εποχής (ίσως ρωμαϊκής ή ακόμα νεότερης). Στο κάτω στρώμα, που προφανώς είχε σχέση με τη θεμελίωση του τείχους, τα λίγα όστρακα ήταν της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Έτσι φαίνεται ότι το τείχος θεμελιώθηκε στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και η κατάρρευσή του ανήκει στην εποχή των μεταγενέστερων οστράκων. Τα όστρακα όμως ήταν λίγα και όχι πολύ καθοριστικά, και αυτή η υπόθεση πρέπει να επιβεβαιωθεί από άλλες τομές στο τείχος.

Το τείχος (Εικ. 1) ήταν καλά κτισμένο με αργούς λίθους δεμένους με λάσπη. Δεν υπήρχαν κανονικές σειρές πετρών, αλλά όλα τα κενά ήταν προσεκτικά συμπληρωμένα

1. Η ανασκαφή γίνεται κάτω από τη γενική επίβλεψη της Εφόρου της ΙΣΤ' Εφορείας, Δρ. I. Βοκοτοπούλου και συνδιευθύνεται από την αντιπρόσωπο του Πανεπιστημίου της Τασμανίας Αυστραλίας Dr. J. Carington Smith. Η κ. E. Λαμπροθανάση ήταν αντιπρόσωπος της Εφορείας στις ανασκαφές του 1987 και 1988. Η κ. G. Duff ήταν συντηρήτρια και ο κ. D. Smyth τοπογράφος τα ίδια χρόνια. Βοηθοί το 1987 ήταν οι κ. L. Bowkett και A. Viduka και το 1988 η δ. D. Constantinidis και οι κ. R. Eccles, J. Frankish και N. Jepson. Τα σχέδια είναι κυρίως εργασία του D. Smyth και οι εικόνες της J. Carington Smith. Ευχαριστούμε θερμά την κοινότητα της Συκιάς, ιδιοκτήτη του Κούκου, για τη φιλική συνεργασία της. Το Πανεπιστήμιο της Τασμανίας εξασφάλισε τη βοήθεια του Institute for Aegean Prehistory, New York, που ήταν ο κύριος χρηματοδότης της ανασκαφής και χορηγίες από το Australian Research Council και το John Elliott Classics Museum του Πανεπιστημίου της Τασμανίας το 1988.

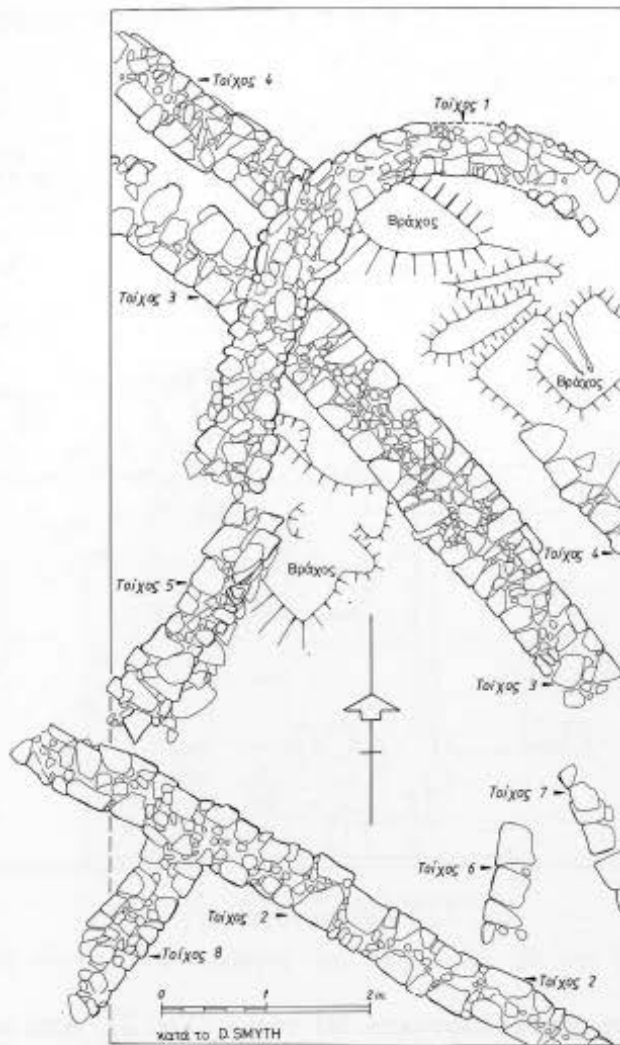

Σχ. 1. Σχέδιο αποτύπωσης ισοϋψών καμπυλών.

με μικρότερες πέτρες. Το σωζόμενο ύψος του τείχους στην τομή είναι 0,60-0,80 μ. και το μέσο πλάτος 1,25 μ. Από την ποσότητα των πεσμένων λίθων είναι δυνατό να υπολογιστεί το αρχικό ύψος του σε 2 μ. περίπου, ίσως και παραπάνω. Σ' αυτή την περίπτωση το τείχος πρέπει να χρησιμοποιε όχι μόνο για σύνορο του οικισμού, αλλά κυρίως για άμυνα.

Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ

Στο κεντρικό μέρος της κορυφής φαίνονται πολλά ίχνη τοίχων. Το 1987 μια μικρή τομή, η S1 (Σχ. 1), δεν ήταν πολύ αποτελεσματική. Το 1988 η τομή S3 είχε καλύτερη τύχη. Έγινε γύρω από τα θεμέλια ενός αψιδωτού κτιρίου που ήταν ορατό στην επιφάνεια, κάτω από τα πουρνάρια. Το κτίριο (Σχ. 2, αρ. 1) ήταν ελλειπές. Από κάτω όμως υπήρχαν άλλοι τοίχοι, και συνολικά στην τομή διαπιστώνονται έξι φάσεις οικοδόμησης. Οι τρεις αντιπροσωπεύονται από μικρά τμήματα τοίχων (Σχ. 2, αρ. 5, 6, 7) που δε συνδέονται με κανένα άλλο τοίχο της τομής. Πιο σημαντικοί ήταν οι τοίχοι 3, 4, 2 και 8. Οι τοίχοι 3 και 4, στον ίδιο άξονα και ίσως της ίδιας φάσης, ήταν παλιότεροι από το αψιδωτό κτίριο αρ. 1, το οποίο θεμελιώθηκε επάνω τους. Στα ΒΑ του τοίχου 4 ο βράχος είχε ισοπεδωθεί σαν δάπεδο, και επάνω του υπήρχαν μερικά όστρακα ενός πίθου όμοια με μερικά της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, που βρέθηκαν στο νεκροταφείο το 1987. Ο τοίχος 3 παρουσιάζει μια μικρή καμπύλη στο ΒΔ του άκρο, και μπορεί να ανήκε σε αψιδωτό κτίριο. Ο χώρος στα ΝΔ ήταν γεμάτος από όγκους πεσμένων λίθων καθώς και από ρίζες, και γι' αυτό δε βρέθηκε δάπεδο. Όμως λίγο ψηλότερα από τη βάση του τοίχου ανακαλύφθηκε μια ομάδα ευρημάτων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον — μια μικρή χάνδρα, τρία πήλινα σφονδύλια και πέντε λίθινα εργαλεία, τα οποία πιθανό ανήκαν στο καταστρεμμένο δάπεδο. Ο τοίχος 3 θεμελιώθηκε επάνω σε ένα στρώμα από σκούρο χώμα που είχε σχέση με ένα

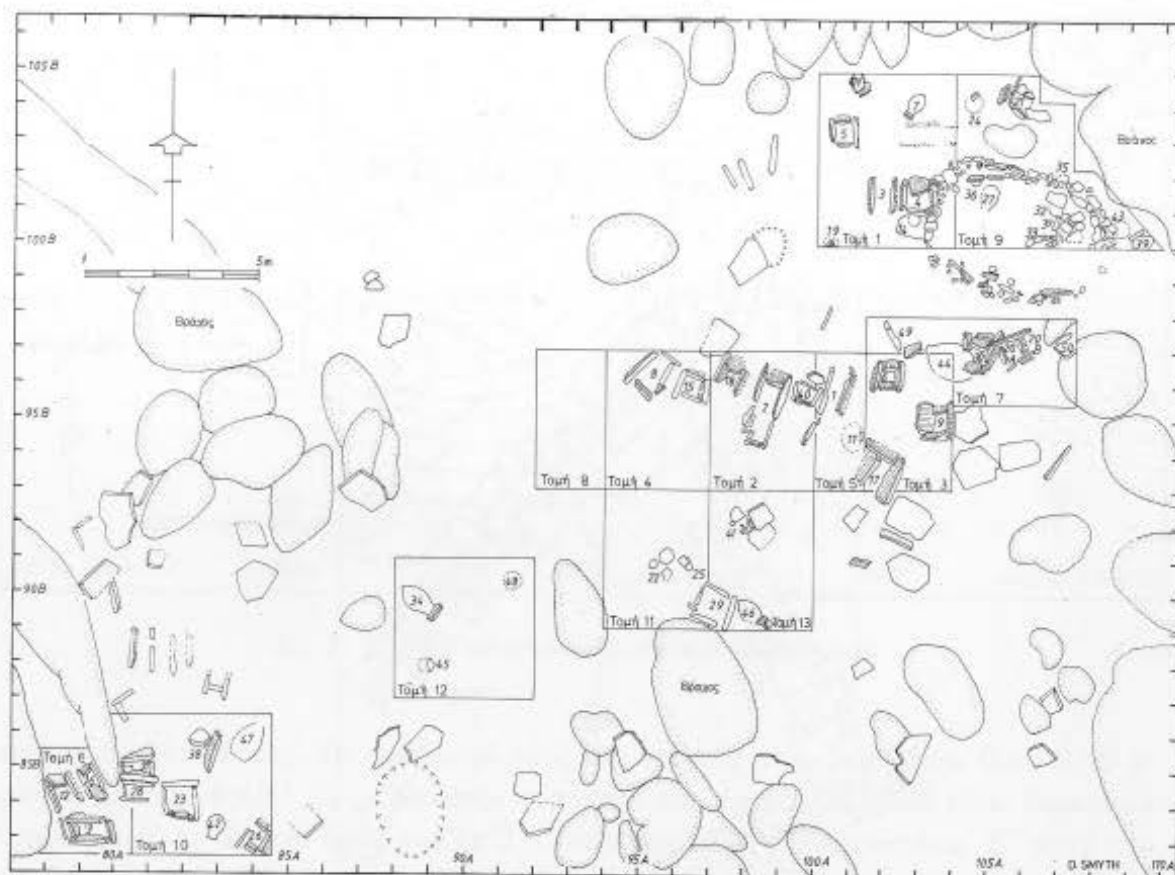
Σχ. 2. Τομή S2 στον οικισμό.

προγενέστερο τείχος, αρ. 2. Ο τοίχος αυτός ήταν πολύ καλά διατηρημένος σε ύψος 0,95 μ. Ο τοίχος 8 είναι εσωτερικός τοίχος του ίδιου κτιρίου. Το εσωτερικό του κτιρίου δεν έχει σκαφτεί ακόμα.

Όλοι οι τοίχοι είναι κτισμένοι με αργολιθοδομή δεμένη σε λάσπη, όπως το τείχος. Η χρονολογία των κτιρίων δεν έχει προσδιοριστεί ακόμα, γιατί τα όστρακα από την τομή δεν είναι πολύ καθοριστικά και υπάρχουν αμφιβολίες για ένα-δύο. Με μια πρώτη όμως ματιά, τα πιο πολλά φαίνονται να είναι της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου.

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Προς τη δυτική άκρη της κορυφής υπάρχει μια μικρή κοιλάδα περιτριγυρισμένη από πελώριες πέτρες όπου βρίσκεται το νεκροταφείο (Σχ. 1, Εικ. 2). Έξι τομές ανοίχτηκαν εδώ το 1987 και άλλες επτά το 1988. Οι τομές έχουν διαφορετικό μέγεθος ανάλογα με τις δυσκολίες του εδάφους, αλλά όλες μαζί καλύπτουν 172 τ.μ.

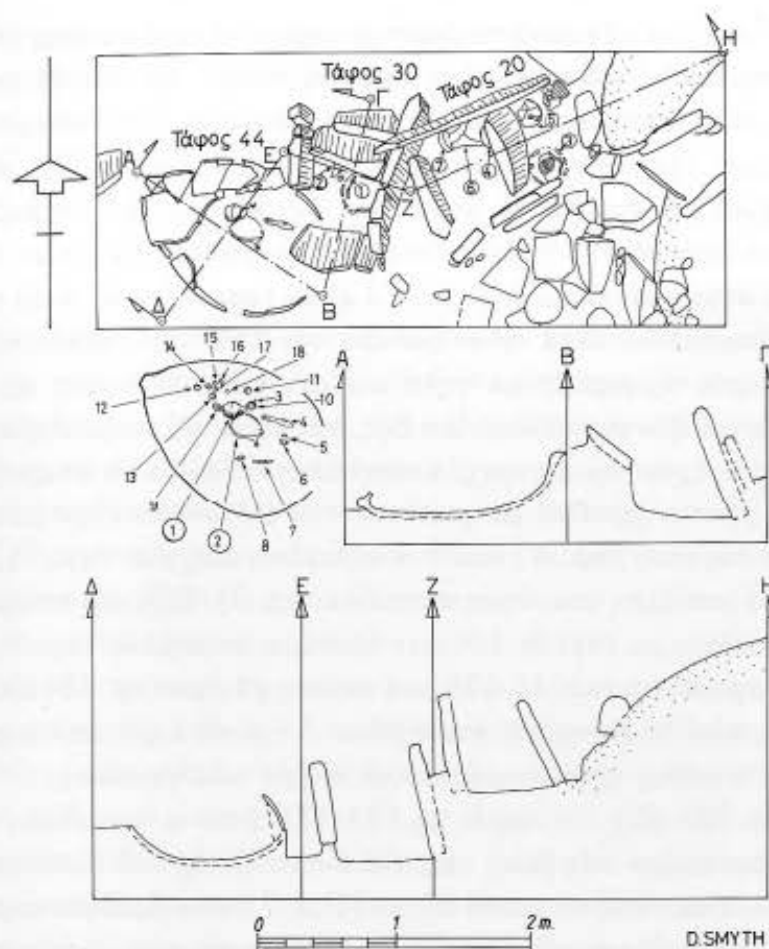
Σχ. 3. Το νεκροταφείο.

Συνολικά στα δύο χρόνια αποκαλύφθηκαν 50 τάφοι (Σχ. 3). Από αυτούς 29 ήταν κιβωτιόσχημοι, 14 ήταν εγχυτρισμοί σε πίθους και 7 σε μικρότερα αγγεία διαφόρων τύπων.

Κυριαρχεί η καύση των νεκρών, όπως φαίνεται, όχι μόνο από τα αποτεφρωμένα οστά στις τεφροδόχους αλλά και από το κατάμαυρο χρώμα μέσα σε πολλούς τάφους. Επίσης στις τομές στο ΒΑ τμήμα του νεκροταφείου (τομέας αρ. 1, 3, 5, 7 και 9 - Σχ. 3) βρέθηκε ένα παχύ στρώμα απανθρακωμένου χώματος. Εδώ πιθανόν ήταν ο χώρος αποτέφρωσης των νεκρών.

Σχεδόν όλοι οι κιβωτιόσχημοι τάφοι (εκτός από λίγους που ήταν εντελώς συλημένοι) περιλάμβαναν τεφροδόχους. Μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση ήταν ο τάφος αρ. 8, στον οποίο βρέθηκαν τέσσερις χάλκινες πόρπες (δύο παρουσιάζονται στην Εικ. 3, 4) λείψανα από σιδερένια μαχαίρια, ένα χάλκινο δακτυλίδι, μια ωραία συλλογή από χάντρες (Εικ. 5) και ένα μικρό διαλυμένο αγγείο που δεν ήταν τεφροδόχο. Υπήρχαν μόνο δύο-τρία μικροσκοπικά κομμάτια οστών μέσα στο χρώμα που γέμιζε τον τάφο και κανένα άλλο ίχνος του νεκρού. Αυτό φέρνει στη μνήμη ανάλογες ταφικές συνήθειες που διαπιστώθηκαν σε μερικούς τάφους στο Λευκαντί².

2. P. G. Themelis, Burial Customs in M. R. Popham, L. H. Sackett and P. G. Themelis, *Lefkandi I - The Iron Age BSA Supplementary Vol. II*, Oxford (1980) (στο εξής *Lefkandi I*) 211 κ.ε.

Σχ. 4. Τομή αρ. 7. Λεπτομέρειες των τάφων 20, 30 και 44. Κάτοψη και τομές.

Έξι μεγάλα χάλκινα βραχιόλια, προσεκτικά τοποθετημένα σε δύο σειρές, βρέθηκαν στην ανατολική πλευρά της τομής αρ. 1 (Σχ. 3, Εικ. 6). Ανατολικά της τομής ήταν ορατές μερικές όρθιες πλάκες. Έτσι το 1988 ανοίξαμε εκεί την τομή αρ. 9 με την ελπίδα να βρούμε τάφο που θα σχετίζεται με τα βραχιόλια. Ένα χοντρό χάλκινο δακτυλίδι βρέθηκε κοντά, αλλά ο λόγος που αυτό και τα βραχιόλια ήταν τοποθετημένα εκεί μένει άγνωστος.

Οι πλάκες δεν προέρχονταν από τάφους, όπως περιμέναμε, αλλά ήταν κτιστές μέσα σε ένα καμπύλο τοίχο. Ο τοίχος αυτός συνεχίζει στον άσκαφτο χώρο νότια από την τομή, σε σχήμα ωοειδές, με διαστάσεις $5,30 \times 4$ μ. (Σχ. 3). Φαίνεται ότι ήταν ταφικός περίβολος, αλλά είναι αξιοσημείωτο ότι κτίστηκε μετά από τους τάφους που περιβάλλει. Όπως βρέθηκαν οι τάφοι μέσα στον περίβολο δεν ήταν πολύ εντυπωσιακοί, αλλά ίσως δεν ήταν πάντοτε φτωχοί. Στο χώμα ανάμεσά τους ανακαλύφθηκαν ένας χρυσός κόκκος και δύο μικρές χρυσές χάντρες, όλα προφανώς από διαφορετικά περιδέραϊα. Σκόρπιες χάντρες από χαλκό και μια από φαγεντιανή, καθώς και θραύσματα χάλκινων βραχιλιών στηρίζουν την άποψη ότι οι τάφοι ήταν πλούσιοι στο παρελθόν.

Αμέσως νότια από τον ταφικό περίβολο, στην τομή αρ. 7, ανακαλύφθηκαν μια σειρά τριών τάφων, ο ένας τοποθετημένος επάνω στον άλλο (Σχ. 4). Ο τάφος 20

κτίστηκε επάνω από μια πλευρική πλάκα του τάφου 30, και ο τάφος 30 θεμελιώθηκε στον ώμο και στο λαιμό ενός μεγάλου ταφικού πίθου, αρ. 44. Ο μεταγενέστερος τάφος 20, ήταν ο μοναδικός στο νεκροταφείο που είχε δύο θαλάμους. Ο δυτικός θάλαμος είχε τρεις τεφροδόχους, ένα φιαλόσχημο αγγείο (αρ. 7), μια χονδροειδή κανάτα ή μαγειρικό σκεύος (αρ. 6), καθώς και ένα κάνθαρο με υπερυψωμένες λαβές (αρ. 4). Οι τρεις τεφροδόχοι ήταν ντόπιοι και χειροποίητοι, όπως ήταν και ένας τρίποδας (αρ. 5) στον ανατολικό θάλαμο. Το άλλο τεφροδόχο σ' αυτό το θάλαμο, αρ. 3, ήταν πολύ σπασμένο, αλλά ήταν φανερό ότι ήταν τροχήλατο και εισαγμένο, πιθανόν ένας μικρός αμφορέας με ψηλό κωνικό πόδι. Ο τάφος αρ. 30 είχε δύο σπασμένα αγγεία και δύο σφονδύλια. Ο πίθος, τάφος αρ. 44, περιλάμβανε δύο αγγεία, μια οπισθότμητη πρόχου (αρ. 1) και μία σπασμένη λεκανίδα με υπερυψωμένες λαβές με κομβίο (αρ. 2) που μοιάζει με μια από την Όλυνθο³. Είχε μέσα επίσης μια σιδερένια αιχμή δόρατος (αρ. 4) και ένα σιδερένιο μαχαίρι (αρ. 7), δύο χάλκινες πόρπες (αρ. 5, 6) και άλλη μια, ίσως ασημένια (αρ. 3). Είχε έξι σπειροειδή χάλκινα βραχιόλια, δύο ολόκληρα (αρ. 8, 10) και τέσσερα σπασμένα (αρ. 9, 11, 12, 13), τέσσερα πήλινα σφονδύλια (αρ. 14-17), μια πήλινη χάντρα (αρ. 18) και δύο σκόρπιες χάλκινες χάντρες που δε φαίνονται στο σχέδιο. Αυτά τα ευρήματα μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο πίθος ήταν κοινός τάφος άνδρα και γυναίκας.

Ο τάφος αρ. 29 (Σχ. 3, τομές αρ. 11-13) ήταν ο μοναδικός που είχε την καλυπτήρια πλάκα ακόμα στη θέση της, αλλά σπασμένη, ενώ έλλειπε ένα κομμάτι. Ένα αντικείμενο από στριφτό χρυσό σύρμα (Εικ. 7), που βρέθηκε ακριβώς έξω από τον τάφο, ήταν ίσως κάποτε μέσα σ' αυτόν. Μέσα στον τάφο βρέθηκαν ακόμα ένας σπασμένος τρίποδας, μια χειροποίητη κανάτα, ένας χειροποίητος αμφορίσκος με μαστοειδή απόφυση και μερικά όστρακα τα οποία σκέπαζαν ένα κάνθαρο με ψηλές λαβές (Εικ. 8). Όλα αυτά ήταν ντόπια, αλλά κάτω από τον τρίποδα υπήρχε μια τροχήλατη εισαγμένη λεκανίδα με ψηλή κωνική βάση, από ένα τύπο που είχε πιθανώς την προέλευσή του από την Εύβοια⁴.

Ο τάφος αρ. 23 βρισκόταν στο ΝΔ τμήμα του νεκροταφείου (Σχ. 3, τομή αρ. 10). Η καλυπτήρια πλάκα του ήταν ανασηκωμένη και ακουμπισμένη στη ΝΔ γωνιά του τάφου. Παρόλα αυτά ο τάφος περιλάμβανε 14 ακόμα αγγεία, τα πιο πολλά τεφροδόχα. Στην Εικ. 9 εικονίζονται ένας μεγάλος σπασμένος κρατήρας με μικρή προχόη και διπλές λαβές, μια μεγάλη οπισθότμητη πρόχους τοποθετημένη ανάποδα, και ένας αμφορέας. Ένας σωρός οστράκων πλάι στη βάση του αμφορέα περιείχε τρία τροχήλατα αγγεία, προερχόμενα ίσως από την Εύβοια, δύο λεκανίδες με κωνικές βάσεις και έναν αμφορίσκο. Πιο κάτω στον ίδιο τάφο (Εικ. 10) υπήρχαν μερικά σπασμένα αγγεία, ένας κάνθαρος, ένας χειροποίητος αμφορίσκος και δίπλα του στη γωνιά, ένας άλλος τροχήλατος αμφορίσκος με όρθιες λαβές, ενός τύπου που ήταν

3. G. E. Mylonas, The pre-Persian pottery, in D. M. Robinson Excavations at Olynthus - V (1933) 15 κ.ε. Ρ. 25, πίν. 23.

4. V. R. d'A. Desborough, The Dark Age Pottery (SM-SPG III) from Settlement and Cemeteries in Lefkandi I, 303 αριθ. 152, εικ. 9B.

πολύ συνηθισμένος στο Λευκαντί και τη γύρω περιοχή⁵.

Είναι αξιοσημείωτο ότι σε μια εποχή που επικρατεί το έθιμο μιας μόνο ταφής, στον Κούκο υπήρχαν τρεις τάφοι με πέντε τεφροδόχους ή παραπάνω και έξι τάφοι (αρ. 4, 5, 9, 37, 44 και 45) με δύο ή τρεις ταφές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Μια μεγάλη δυσκολία στον Κούκο είναι ότι δεν έχει σωθεί σχεδόν κανένα ίχνος διακόσμησης ούτε στα ολόκληρα αγγεία, ούτε στα όστρακα. Τέσσερα όστρακα μόνο —ένα από το νεκροταφείο και τρία από τον οικισμό— έχουν ομόκεντρους κύκλους ή ημικύκλια και μερικά άλλα σώζουν ελάχιστα ίχνη χρωμάτων.

Από τα ντόπια αγγεία συμπεραίνουμε ότι η κύρια εποχή είναι η Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Τα χειροποίητα αγγεία έχουν πολλές ομοιότητες με αυτά του νεκροταφείου των τύμβων της Βεργίνας⁶ και άλλων ανασκαφών της ίδιας εποχής στη Μακεδονία. Πολύ δημοφιλείς ήταν οι κάνθαροι, οι πιο πολλοί με εμπίστες κοιλότητες πάνω από το χείλος στην αρχή των υπερυψωμένων λαβών και λίγοι με κομβίοσχημη απόληξη στην κορυφή των λαβών. Οι οπισθότητες πρόχοι σε διάφορα μεγέθη ήταν συνήθεις και υπήρχε μια μικρή πρόχους-θήλαστρο. Διάφοροι αμφορίσκοι και δίωτα ανοικτά αγγεία, πρόχοι ή μαγειρικά σκεύη με ωοειδή ή σφαιρικά σώματα, μερικά φιαλόσχημα αγγεία, πίθιοι, συνήθως με έξεργες ζώνες με εγχάρακτη διακόσμηση, καθώς και πάρα πολλά λείψανα τριπόδων, βρέθηκαν ολόκληρα ή σε θραύσματα. Υπήρχαν επίσης πολλά κομμάτια από λεκανίδες με διχαλωτές («wish-bone») λαβές όπως αυτές στα στρώματα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στον 'Άγιο Μάμα'. Στον Κούκο φαίνεται ότι ο τύπος αυτός συνεχίζει στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου.

Ο Κούκος είχε και αρκετά εισαγμένα αγγεία, συνήθως αμφορείς, αμφορίσκους, κρατήρες ή κρατηρίσκους, κάποτε με προχοή, και λεκανίδες με ψηλές κωνικές βάσεις. Όμως με τα πιο πολλά από αυτά ελλιπή και σε θραύσματα και με την έλλειψη διακόσμησης, η χρονολογία του νεκροταφείου βασίζεται μόνο στο σχήμα των αγγείων και στα άλλα ευρήματα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι δυνατή η ακρίβεια.

Οι παλιότεροι τάφοι ανήκουν πιθανό στο τέλος του 10ου αι. π.Χ. Οι λεκανίδες στους τάφους αρ. 23 και 29, καθώς και ένας μικρός σκύφος στον τάφο αρ. 4 του 1987 έχουν ψηλά κωνικά πόδια που γενικά δε συνηθίζονταν πολύ μετά το τέλος του 10ου-αρχές 9ου αι. π.Χ.⁸ Ένας εισαγμένος αμφορέας του τάφου αρ. 6 του 1987 (Εικ. 11) πρέπει να είναι της ίδιας περίπου εποχής. Χονδροειδείς πόρπες (Εικ. 3) που βρέθηκαν στους τάφους αρ. 7, 8, 17, 44 και στην τομή αρ. 8 ανάμεσα από πλάκες καταστρεμμένων τάφων, μάλλον δεν πρέπει να είναι προγενέστερες από τον 8ο αι.

5. Desborough, ό.π. 308.

6. Μαν. Ανδρόνικου, Βεργίνα I. Το Νεκροταφείο των Τύμβων, (1969) 193-223.

7. W. A. Heurtley, BSA 29, 140, εικ. 20, 1, 2.

8. Για μεταγενέστερες εξαιρέσεις βλ. Ιουλία Βοκοτοπούλου, Βίτσα, Τα νεκροταφεία μιας μολοσσικής κόμης (1986) 57 αρ. 2059 και υπ. 162-164.

π.Χ. Το ίδιο ισχύει για τις τρεις οφθαλμωτές χάντρες (Εικ. 5) από τον τάφο αρ. 8. Αξίζει να σημειωθεί η αρνητική απόδειξη ότι μετά από αρκετή εργασία και στο νεκροταφείο και στον οικισμό δεν έχουμε κανένα ίχνος μελαμβαφούς, μελανόμορφου ή ερυθρόμορφου οστράκου, ούτε νομίσματα και αρχαία κεραμίδια στις τομές και στην επιφάνεια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν και σχεδόν όλοι οι τάφοι είναι λίγο ή πολύ συλημένοι, τα αντικείμενα που σώθηκαν μας δείχνουν ότι οι άνθρωποι που έζησαν σ' αυτή την απόμακρη περιοχή ήταν αρκετά πλούσιοι και καθόλου απομονωμένοι. Ως μαρτυρία για τον πλούτο τους, εκτός από τα χρυσά αντικείμενα, τις πόρπες, τα βραχιόλια και τις χάντρες που αναφέρθηκαν παραπάνω, έχουμε τη μεγάλη εγχάρακτη χρυσή χάντρα (Εικ. 12) που βρέθηκε πριν από την ανασκαφή του 1987 δίπλα στο συλημένο τάφο αρ. 1, ένα χρυσό σφηκωτήρα και ένα ασημένιο σκουλαρίκι που γλύτωσαν από τη σύληση του τάφου αρ. 2 και ομάδες χαντρών από τους τάφους αρ. 7 και 17. Μερικές χάντρες ανήκουν στο αμφικωνικό χάλκινο βόρειο τύπο, αλλά πολλές είναι από φαγεντιανή και γυαλί σε όμορφα και συχνά διάφανα χρώματα, πράσινο, αμέθυστο και μπλε-τουρκουάζ. Τέτοιες χάντρες, καθώς και οι οφθαλμωτές, είχαν πιθανότατα την προέλευσή τους από τη Φοινίκη ή Συρία⁹. Όπως είναι γνωστό, έμποροι από την Εύβοια ίδρυσαν μια εμπορική αποικία στο Αλ-Μινά στη Συρία κατά τον 8ο αι. π.Χ. —ίσως και νωρίτερα¹⁰. Αρκετά από τα εισαγμένα αγγεία στον Κούκο είναι ευβοϊκών τύπων. Δεν αποκλείεται ο Κούκος να όφειλε την απρόσμενη ευημερία του στις εμπορικές σχέσεις με την Εύβοια. Εάν η χρονολογία που προτείνεται παραπάνω —τέλος του 10ου μέχρι τέλος του 8ου αι. π.Χ.— είναι σωστή, παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, γιατί συμπίπτει με τη χρονολογία του οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου στο Λευκαντί¹¹, καθώς και με αυτή του οικισμού στη Ζαγορά Άνδρου¹², που είχε σχέσεις με την Εύβοια. Ίσως ο Κούκος παράκμασε, όπως αυτοί οι οικισμοί, μετά τον πόλεμο για το Ληλάντιο πεδίο.

*Πανεπιστήμιο Τασμανίας
Θεσσαλονίκη,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων*

*Ι. Κάρηνγκτον Σμιθ,
Ιουλία Βοκοτοπούλου*

9. R. A. Higgins et al., *Jewellery, Seals and other Finds, Lefkandi I*, 223. Ι. Βοκοτοπούλου, *ό.π.*, 317, σχ. 110.

10. J. Boardman *BSA* 52, 1957, 5-6, 24-25. A. M. Snodgrass, *The Dark Age of Greece*, (1971) 334-335.

11. M. R. Popham and L. H. Sackett, *Historical Conclusions*, in *Lefkandi I*, 369.

12. Α. Καμπίτογλου κ.ά., *Αρχαιολογικό Μουσείο Άνδρου - Οδηγός*, (1981) 111.

EXCAVATION AT «KOUKOS» IN S. CHALKIDICE

by J. CARINGTON SMITH and J. VOCOTOPOULOU

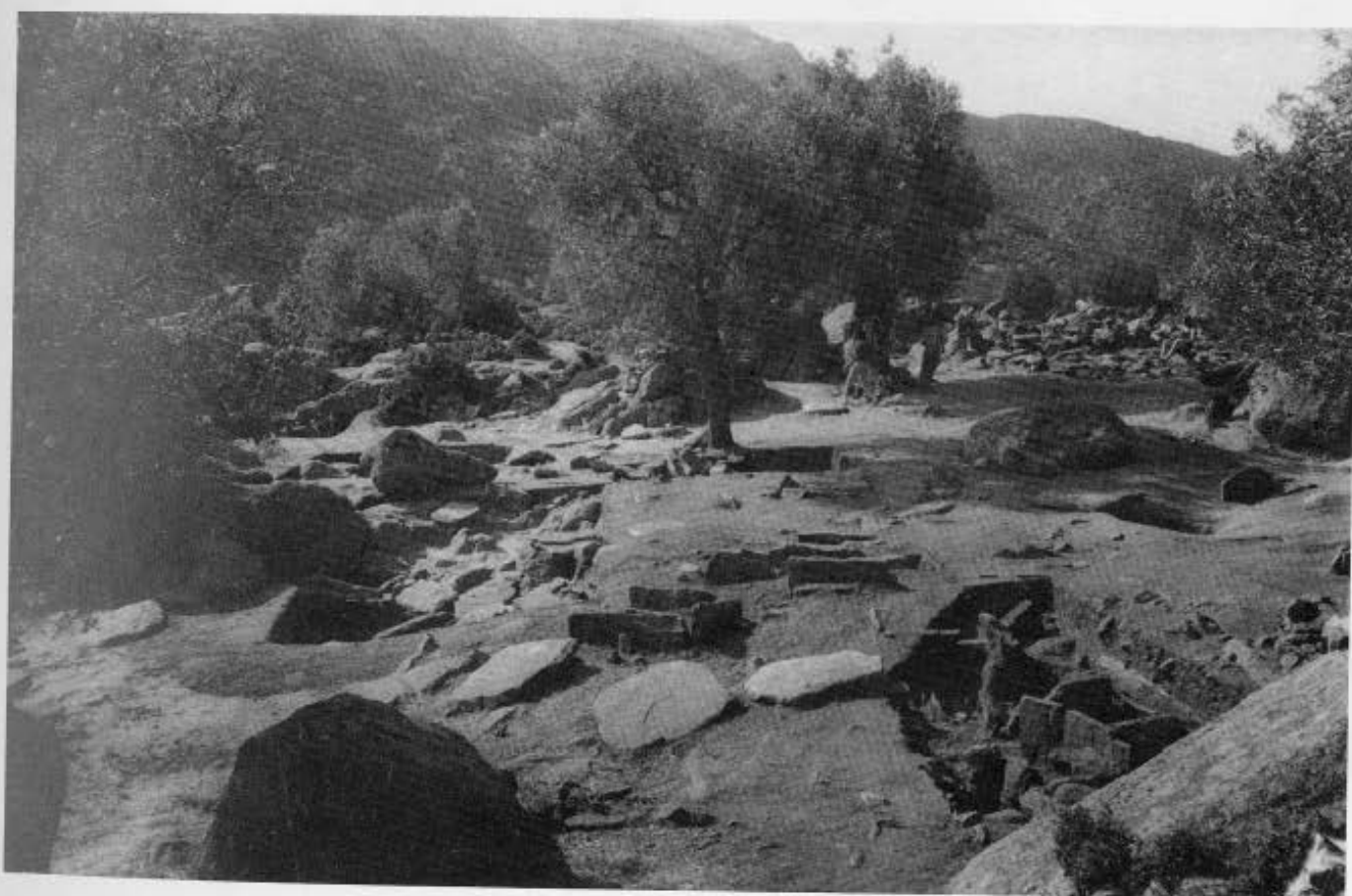
Koukos is a hill-top site near the village of Sykia, in the Sithonia prong of the Chalcidice. It has remains of a fortification wall, a settlement and a cemetery.

The fortification wall runs along the northern edge of the summit and partly down the western side. In a test its preserved height was 0.60-0.80 m., and its original height, calculated from the mass of fallen stone, must have exceeded 2 m. Its average width is 1.25 m.

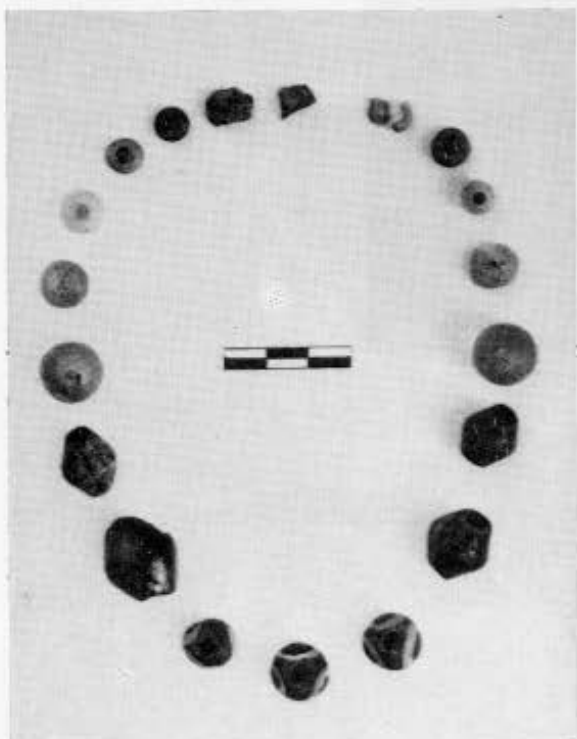
A test in the settlement brought to light six fragmentary building phases. Wall 1 was part of an apsidal building, and wall 3 may have been. Wall 4 had EIA pithos sherds on an associated bedrock floor. Wall 2 was well-preserved to a height of 0.90 m.

Both the fortification wall and the house walls were of unworked stones bonded with earth. Though most sherds associated with the walls were EIA, there were a few which may be later, and final dating must depend on pottery study and further excavation.

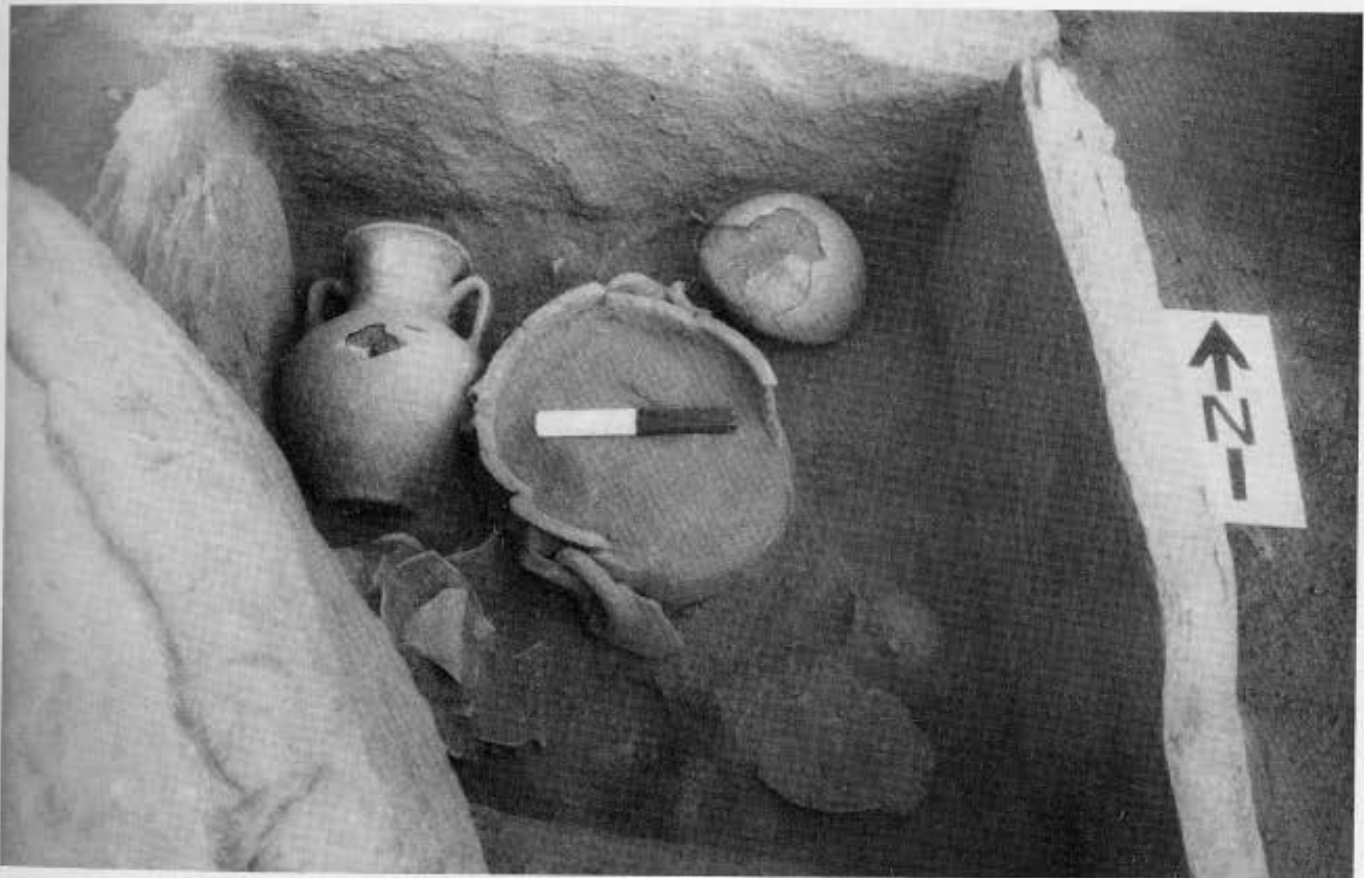
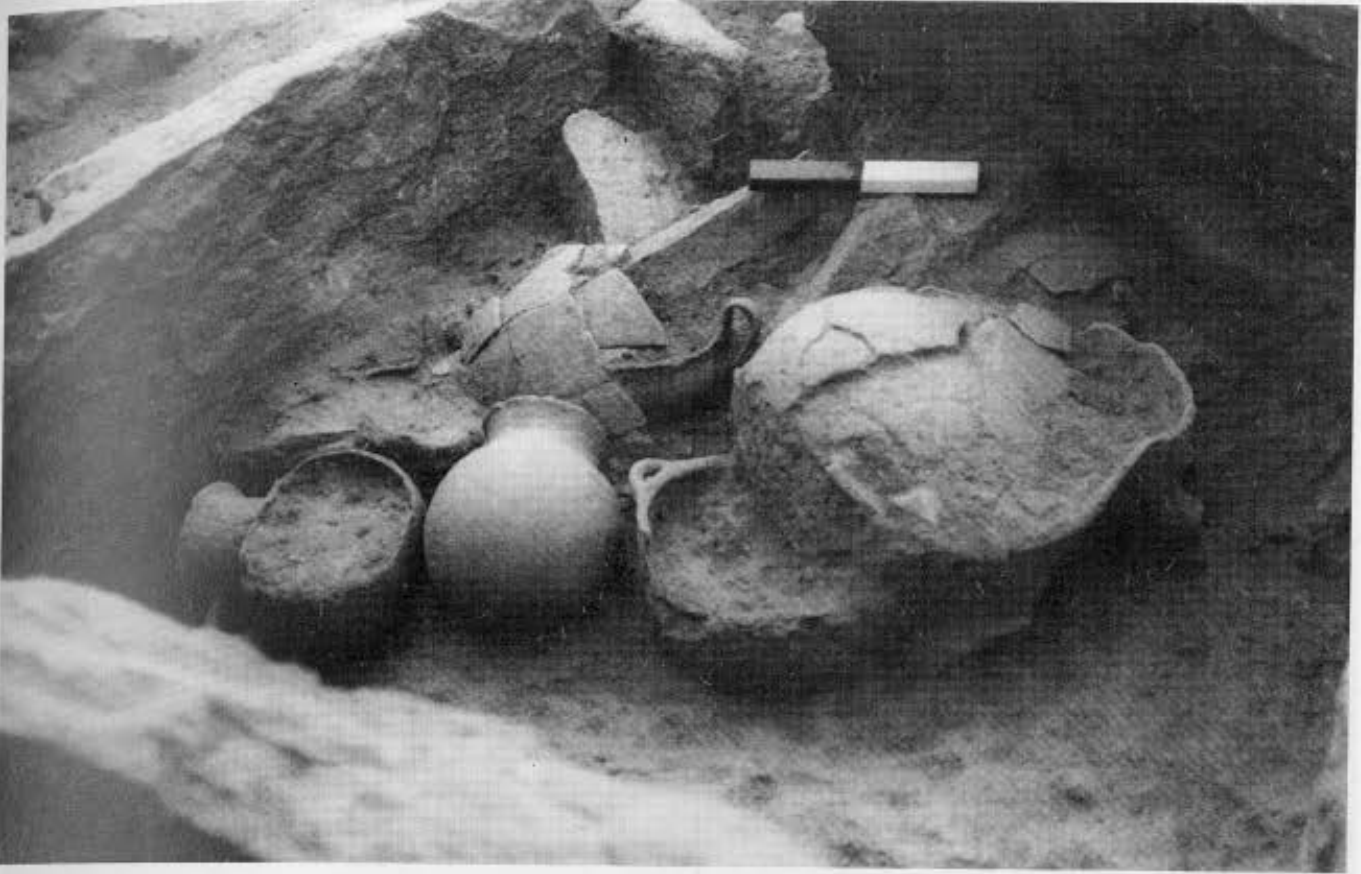
The cemetery has produced 50 tombs to date, 29 of them cists containing ash urns and the rest pithoi or smaller pots. Cremation seems to have been the only rite. The local pots are northern EIA types; the poorly-preserved imported ones suggest connections with Euboea. Other finds were bronze bracelets, fibulae, fragmentary iron knives and a spear head, spindle whorls, a silver earring, a gold hair coil, and beads of bronze, silver, gold, faience and glass, the last two types probably from Phoenicia. The cemetery is EIA, probably end 10th-end 8th centuries B.C.

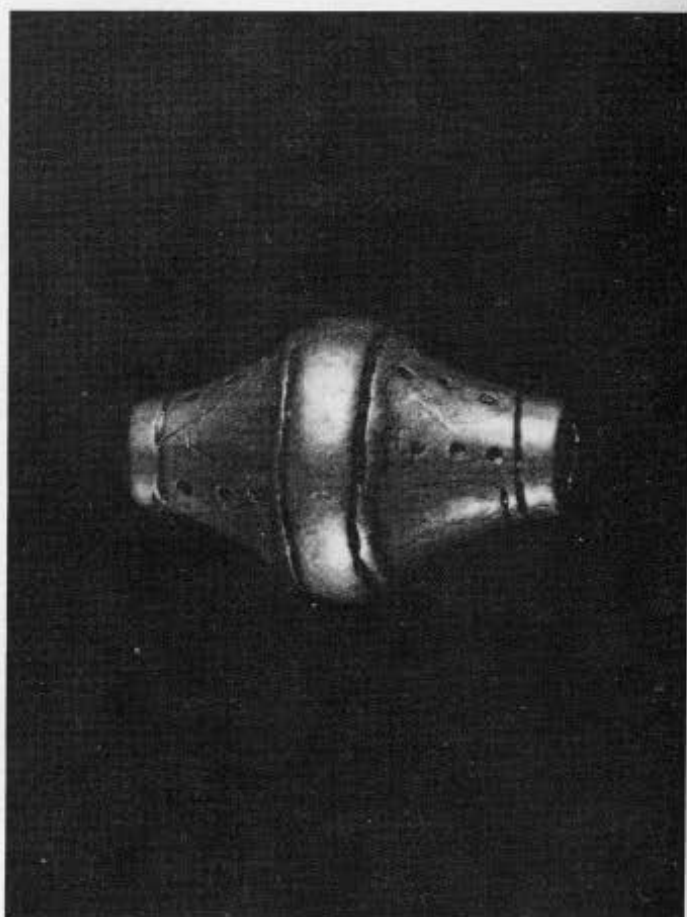
1. Κούκος Συκιάς. Το τείχος στην τομή S3, από δυτικά. 2. Το νεκροταφείο από ανατολικά.

3. Χάλκινη πόρπη από τον τάφο 8. 4. Χαντροειδής χάλκινη πόρπη από τον τάφο 8. 5. Χάντρες από τον τάφο 8.
6. Έξι χάλκινα βραχιόλια από την τομή 1. 7. Αντικείμενο από στριφτό χρυσό σύρμα έξω από τον τάφο 29.

8. Αγγεία στον τάφο 29, από βόρεια. 9. Αγγεία ανώτερου στρώματος στον τάφο 23, από νότια.

10. Αγγεία χαμηλότερου στρώματος στον τάφο 23, από δυτικά. 11. Εισαγμένος αμφορέας από τον τάφο 6.
12. Χρυσή χάντρα δίπλα στον τάφο 1.